

HÖGSTA DOMSTOLENS DOM

meddelad i Stockholm den 1 november 2019

Mål nr

T 5736-18

PARTER

Klagande

RF

Ombud: Advokat CH

Motpart

CJ

Ombud och målsägandebiträde: Advokat JF

SAKEN

Bättre rätt till lös egendom

ÖVERKLAGAT AVGÖRANDE

Hovrätten över Skåne och Blekinges dom 2018-10-23 i mål B 260-18

DOMSLUT

Högsta domstolen förklarar att CJ har bättre rätt än RF till personbilen med registreringsnummer X.

Högsta domstolen beslutar att kvarstaden på bilen ska bestå till dess den lämnas ut till CJ.

Högsta domstolen avslår CHs begäran om ersättning av allmänna medel för biträde här åt RF (jfr NJA 2006 s. 464).

JF ska få ersättning av allmänna medel för biträdet åt CJ i Högsta domstolen med 18 544 kr. Av beloppet avser 14 835 kr arbete och 3 709 kr mervärdesskatt. Staten ska svara för kostnaden.

YRKANDEN I HÖGSTA DOMSTOLEN M.M.

RF har yrkat att Högsta domstolen ska lämna CJs begäran om bättre rätt till personbilen med registreringsnummer X utan bifall.

CJ har motsatt sig ändring av hovrättens dom.

Högsta domstolen har förordnat om kvarstad på den i målet aktuella bilen.

DOMSKÄL**Frågan i målet**

1. Målet gäller hur en talan om bättre rätt, som förts i samband med åtal för brott, ska bedömas när åtalet har ogillats.

Bakgrund

2. Åklagaren väckte åtal mot RF för urkundsförfalskning och grov stöld. I åtalet gjordes gällande att RF obehörigen hade skrivit under ett pantavtal och

en anmälan om ägarbyte med CJs namn och att han därefter olovligen och med tillägnelseuppsåt hade tagit den bil som pantavtalet och anmälan avsåg.

3. CJ yrkade att tingsrätten skulle förklara att han ägde bättre rätt till bilen än RF.

4. Tingsrätten dömde RF enligt åtalet. Rätten beslutade att beslagen skulle bestå till dess domen fått laga kraft och att bilen därefter skulle lämnas ut till CJ utan lösen.

5. Hovrätten har funnit att det inte är ställt utom rimligt tvivel att de omstridda namnteckningarna är förfalskade och därmed inte heller bevisat att RF olovligen och med tillägnelseuppsåt tagit bilen.

6. När det gäller CJs yrkande om bättre rätt har hovrätten kommit fram till att civilrättsliga bevisbörderegler ska tillämpas och att RF därför måste göra det övervägande sannolikt att namnteckningen på pantavtalet är äkta, varvid hovrätten har hänvisat till rättsfallet NJA 1976 s. 667. Hovrätten har gjort bedömningen att RF inte har uppfyllt denna bevisbörda och förklarat att CJ äger bättre rätt till bilen.

7. RF har överklagat hovrättens dom och gjort gällande att han och CJ har ingått ett pantavtal och att det skriftliga dokument som han åberopat angående detta, mot bakgrund av hovrättens avgörande i brottmålsdelen, ska anses vara äkta. CJ har därför inte bättre rätt till bilen.

8. CJ har å sin sida, i linje med åklagarens gärningspåstående, gjort gällande att underskrifterna på pantavtalet och anmälan om ägarbyte är förfalskade samt att RF har startat motorn och olovligen kört iväg med bilen i samband med att han skulle köpa den.

Prövningen av ett enskilt anspråk i anledning av brott

Allmänna utgångspunkter

9. En talan om enskilt anspråk i anledning av brott kan föras i samband med åtal för brottet (jfr 22 kap. rättegångsbalken) eller som en fristående talan. När talan förs i samband med åtal för brottet kan det förhållandet att överklagande sker endast i fråga om det enskilda anspråket, eller att prövningstillstånd meddelas endast i den delen, medföra att brottmålet och det enskilda anspråket åter skiljs från varandra.

10. En utgångspunkt vid bedömningen av ett enskilt anspråk som till någon del grundar sig på brottsligt handlande är att verkan av en eventuell brottmålsdom ska bedömas enligt reglerna om fri bevisprövning (jfr NJA II 1943 s. 445). En brottmålsdom har alltså endast bevisverkan vid en efterföljande prövning av ett enskilt anspråk.

Betydelsen av 29 kap. 6 § tredje meningen rättegångsbalken

11. När talan om ett enskilt anspråk förs i ett brottmål följer det av regeln i 29 kap. 6 § tredje meningen rättegångsbalken att rättens avgörande i ansvarsfrågan är bindande vid prövningen av det enskilda anspråket.

12. Redan av bestämmelsens utformning måste anses framgå att avgörandet i ansvarsfrågan är bindande endast i den utsträckning som rättens ställningstagande rör frågor som är avgörande också för prövningen av det enskilda anspråket. I förarbetena uttrycks detta på så sätt att bestämmelsen gäller endast i den utsträckning avgörandet i ansvarsfrågan är av betydelse för bedömningen av det enskilda anspråket (se NJA II 1943 s. 390).

13. För att rättens avgörande i ansvarsfrågan på detta sätt ska vara bindande vid prövningen av det enskilda anspråket måste alltså samma omständigheter vara av betydelse för såväl ansvarsfrågan som det enskilda anspråket. Inget

hindrar t.ex. att domstolen kommer fram till att den tilltalade inte agerat med uppsåt och därför inte kan fällas till ansvar för brott, men samtidigt bifaller talan om enskilt anspråk med hänvisning till att den tilltalade varit oaktsam. Inte heller finns något hinder mot att åtalet ogillas på grund av preskription samtidigt som en talan om skadestånd i anledning av brottet vinner bifall.

14. Det brukar vidare sägas att en förutsättning för att rätten ska vara bunden av avgörandet i ansvarsfrågan är att samma regler om bevisbörda och beviskrav gäller i målets båda delar (se t.ex. Robert Boman, Kumulation av ansvarstalan och talan om enskilt anspråk, i Svensk Juristtidning 1967, s. 83, Per Olof Ekelöf m.fl., Rättegång III, 6 uppl. 1994, s. 96 not 54 och Peter Fitger m.fl., Rättegångsbalken, suppl. 86, april 2019, s. 29:27).

15. Det förhållandet att ett enskilt anspråk kumuleras med ett brottmål kan inte anses innebära att bevisreglerna såvitt avser det enskilda anspråket blir andra än vad som annars gäller (jfr t.ex. Edvard Nilssons särskilda yttrande i SOU 1992:84, s. 291 ff.). En sådan ordning skulle leda till att de tillämpliga bevisreglerna blir beroende av hur det enskilda anspråket handläggs (jfr p. 9) och ytterst till att bevisreglerna skulle kunna komma att variera mellan instanserna (jfr p. 19–21).

16. Mot denna bakgrund kan en frikännande dom i ansvarsdelen, som beror på att beviskravet inte anses vara uppfyllt, inte vara bindande vid prövningen av det enskilda anspråket. I den delen gäller regelmässigt ett lägre beviskrav än i brottmålsdelen, vilket betyder att avgörandet i brottmålsdelen inte kan läggas till grund för några slutsatser om hur det enskilda anspråket ska bedömas.

17. Det nu sagda hindrar inte att en talan om enskilt anspråk i anledning av brott kan vara utformad på så sätt att den måste anses bygga på att domstolen kommer fram till att brott har begåtts. I sammanhanget finns också anledning att erinra om att den s.k. oskuldspresumtionen kan ha betydelse för vad som

kan läggas till grund för att bifalla en talan om enskilt anspråk i anledning av brott i fall där åtalet ogillas. I de flesta fall har emellertid presumtionen främst betydelse för hur domskälen i ett sådant fall kan utformas.

18. När en brottmålsdom är fällande uppkommer däremot bundenhet enligt 29 kap. 6 § tredje meningen rättegångsbalken trots att beviskraven är olika. Om rätten finner att en viss omständighet är ställd utom rimligt tvivel i ansvarsdelen innebär detta att även det beviskrav som gäller vid prövning av det enskilda anspråket är uppfyllt.

Prövningen i högre instans när endast det enskilda anspråket överklagas

19. Det som nu sagts har tagit sikte på situationen när en domstol i samma mål har att ta ställning till såväl ett åtal som ett enskilt anspråk (jfr situationen såsom den var i hovrätten). Som framgått av det föregående (jfr p. 7) har målet emellertid överklagats till Högsta domstolen endast i fråga om det enskilda anspråket.

20. Enligt rättsfallet ”071-numren” NJA 1996 s. 724 gäller att bestämmelsen i 29 kap. 6 § tredje meningen rättegångsbalken inte är tillämplig i hovrätten när brottmålet och det enskilda anspråket skiljs åt genom att överklagande sker endast i fråga om det enskilda anspråket eller genom att prövningstillstånd meddelas endast i den delen. Någon anledning att se annorlunda på motsvarande situation i Högsta domstolen finns inte.

21. Prövningen av det enskilda anspråket i Högsta domstolen ska alltså redan på grund härav ske förutsättningslöst, varvid hovrättens dom i ansvarsdelen kan tillmätas bevisverkan inom ramen för den fria bevisprövningen.

Bevisbörda och beviskrav

22. Den som hävdar att en rätt har förvärvats genom ett avtal har som utgångspunkt bevisbördan för att avtalet ingåtts. Beviskravet är i denna situation det som normalt gäller i tvistemål, dvs. det ska vara styrkt, eller visat, att avtalet ingåtts (se ”Den skadade dörren” NJA 2013 s. 524 p. 21).

23. En skriftlig och underskriven handling kan i det sammanhanget utgöra ett starkt bevis. Vilket bevisvärde en sådan handling har beror emellertid på omständigheterna.

Bedömningen i detta fall

24. RF har till stöd för sitt påstående om rätt till bilen åberopat att han ingått ett pantavtal med CJ.

25. CJ har förnekat att han skrivit under pantavtalet. Hans påstående stöds av en namnteckningsanalys från Nationellt forensiskt centrum vars resultat talar för (Grad -2) att den omstridda namnteckningen inte är utförd av CJ. Det åberopade dokumentet ger därför i sig inte något egentligt stöd för att RF och CJ har ingått ett pantavtal. Det gäller även med beaktande av att CJ har motsatt sig att medverka till ytterligare namnteckningsanalys.

26. RFs berättelse om händelseförloppet avviker i för målet centrala delar påtagligt från den berättelse som CJ har lämnat och tillåter inte någon bestämd slutsats om vad som hänt.

27. Sammantaget har RF inte genom den åberopade bevisningen visat att han på grund av pantavtalet har rätt till bilen.

I avgörandet har deltagit: justitieråden Ann-Christine Lindeblad,
Dag Mattsson, Petter Asp (referent), Malin Bonthron och Eric M. Runesson
Föredragande justitiesekreterare: Evelina Säfwe